

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЧИННИК ПОСТУПУ СУСПІЛЬСТВА

Система соціального захисту населення (СЗН) посідає важливе місце в суспільстві. Вона як важлива складова ринкового реформування українського суспільства, відіграє значну роль у формуванні України як соціальної і правової держави. Її функціонування повинно сприяти обмеженню небажаних соціально-економічних наслідків ринкової конкурентної діяльності і створенню суспільно-нормальних умов життя населення. Розробка і запровадження розгалуженої, гнучкої, науково-обґрунтованої, ефективної та дієвої системи СЗН, яка б відповідала сутності соціальної ринкової економіки і була б одним із внутрішніх імпульсів її розвитку, є важливим завданням соціальної політики, реалізації її соціальної та захисної функцій.

У тій чи іншій мірі питання СЗН присутні у будь-якому теоретичному аналізі сучасної соціально-економічної ситуації. Над різноманітними теоретико-методологічними та прикладними аспектами даної важливої і широкої теми працюють Д.Аронов, В.Бевз, Н.Болотіна, Н.Борецька, Т.Заяць, В.Іванкевич, Т.Кір'ян, Е.Лібанова, В.Мандибура, О.Уяздовська, В.Шокун та ін.

Метою дослідження є оцінка ролі соціальних чинників, у т.ч. системи соціального захисту, у суспільному розвитку.

Термін «соціальний захист населення» стали застосовувати у зарубіжній економічній та юридичній літературі у другій половині ХХ ст. у зв'язку із необхідністю забезпечення соціальних прав людини, що гарантують їй соціально-нормальний рівень життя і

соціальну захищеність. Такий підхід сприяв формуванню понять «соціальна держава», «держава суспільного добробуту» і відповідних категорій: соціальні потреби, соціальні гарантії, соціальна функція держави, соціальні послуги, соціальна політика, соціальний захист тощо [1, С. 164; 2, С. 24-62].

В Україні термін “соціальний захист” набув застосування із початком ринкових реформ для характеристики комплексу організаційно-правових та економічних заходів держави щодо підтримки певного рівня матеріальної забезпеченості громадян у складних умовах перехідного періоду і стосувався переважно малозабезпечених (так званих незахищених) верств населення.

У тій чи іншій мірі суспільний (соціальний) захист завжди був притаманний людській спільноті. Проте інститут соціального захисту, як сукупність видів соціального захисту та організаційно-правових форм їх здійснення, є елементом змішаної ринкової економіки, її соціально орієнтованої моделі. Він розглядається в якості соціального амортизатора небажаних ринкових ризиків. Таким чином держава реалізує свою соціально-захисну функцію для ліквідації загрози благополуччю членів суспільства як одного з визначальних чинників його стабілізації і розвитку, попередження соціальної напруги, що виникає внаслідок майнової, расової, культурної, соціальної нерівності. Ринкова економіка неспроможна самостійно вирішити більшість соціальних проблем, серед яких найважливішими є зайнятість і СЗН. Суперечність між економічними і соціальними потребами здатна вирішити лише держава як виразник загальнонародного інтересу. З цією метою вона проводить певну соціальну політику, складовою якої є СЗН.

Соціальна політика посідає важливе місце серед чинників суспільно-економічного прогресу. Її значення обумовлене не лише актуальністю і вагою соціальних проблем, а й багатосторонніми,

кардинальними змінами у світовій економіці, пов'язаними з пошуком нових якісних шляхів економічного зростання. Під впливом об'єктивних вимог часу більшість країн світу здійснює перехід від односпрямованої, орієнтованої на техніко-технологічну ефективність, моделі розвитку сучасних соціально-економічних систем до багатоцільової, соціально-гуманістичної. Людина стає не лише метою і мірилом суспільного прогресу, а й головним, визначальним фактором розвитку економіки і суспільства [3, С. 14].

Саме досягнення соціальних цілей стає головним, визначальним критерієм успішності ринкового реформування. Це не просто створення умов для реалізації соціальних цілей, а надання соціальним факторам можливості вирішального впливу на цей процес. Соціальні фактори – це всі відносини між людьми у сфері життєдіяльності суспільства, відтворення індивіда і споживання матеріальних та духовних благ. Це система економічних інтересів, мотивацій, економічна активність населення, особиста відповідальність за господарську діяльність, якість життя (доходи населення, економічно справедлива оцінка праці, соціальні гарантії, соціальна підтримка тощо), науково-технічний та освітній потенціал, а також моральні цінності суспільства, національно-психологічні, культурні та інші особливості.

Соціальні фактори впливають на економіку через соціальну організацію суспільства та людський капітал. Рівень соціальної організації визначається якістю функціонування системи соціальних інститутів, рівнем соціальної мобільності, мотивації та інтересів. Тип соціальної організації багато в чому визначає специфіку економічної моделі, а також здатність до реформування. Розвиток людського капіталу, як сукупності інтелектуальних і професійних здібностей, у вирішальній мірі обумовлює динамізм і якість економічного зростання [4] У зв'язку з цим в науковій літературі з теорії

суспільного розвитку та трудової теорії економічного зростання ствердився підхід до розуміння загальноцивілізаційного процесу як розвитку людської особистості, реалізації її сутнісних сил і можливостей. Це має важливе значення не тільки для економічного поступу суспільства, а й формування і функціонування системи СЗН. Відповідно, видатки суспільства на функціонування соціальної сфери і СЗН розглядаються не в якості витрат, а в якості виробничих інвестицій у створення нової якості робочої сили. Кожне сучасне суспільство формує соціальну економіку як систему господарювання для досягнення соціально-орієнтованого економічного зростання за одночасної економічно орієнтованої соціальної. Метою такої економіки є одночасне і збалансоване підвищення ефективності праці і соціального розвитку суспільства, пошук шляхів оптимального розв'язання суперечності між економічною і соціальною ефективністю. Остання вирішується на основі взаємної відповідальності держави та її громадян. Держава відповідає за рівень їхнього життя та умови розвитку людського капіталу і створення умов для ефективної праці, а члени суспільства на основі гарантованої свободи та відносин власності повинні відповідати за своє матеріальне забезпечення, формувати і активізувати свої самозахисні спроможності.

Система СЗН виступає однією з форм такої відповідальності держави перед громадянами за можливі соціальні ризики (старість, непрацездатність, виробничий травматизм, малозабезпеченість тощо). По відношенню до людського капіталу вона є базовою, тому що створює необхідні умови для його формування, розвитку і захисту. Система СЗН формує соціальний потенціал економічного зростання, а людський капітал – трудовий. У своїй єдності вони є його чинниками та умовами. Синергетичний ефект їхньої сумісної дії проявляється у розвитку соціально-трудового потенціалу економічного зростання.

Отже, економічна ефективність є матеріальним підґрунтям для вирішення соціальних проблем. Соціальний розвиток є чинником зростання ефективності суспільного виробництва. Соціальна політика держави повинна сприяти забезпеченню соціоекономічної рівноваги, оптимальному вирішенню суперечності між економічною ефективністю і соціальною справедливістю. При цьому важливо розглядати проблеми соціальної справедливості та ефективної праці не в протиставленні як альтернативні цілі, а в органічній єдності та взаємообумовленості [5, С. 59-63]. Тим більше, що вітчизняний і зарубіжний досвід ринкових трансформацій у постсоціалістичний період свідчить про широке порушення правил і норм економічної поведінки господарськими суб'єктами, у т.ч. вимог соціальної справедливості. Тому соціальна справедливість як чинник фактору ефективності економіки, у т.ч. й організації соціального захисту, є фундаментальною проблемою економічної теорії.

Література

1. Права человека: Учеб. Для вузов / За ред. Е.А.Лукашева. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 164 с.
2. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи (International Covenant on Civil and Political Rights). – К.: Наукова думка, 1992. – С. 24-62.
3. Лукінов І.І. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. – 2004. - № 5. – С. 14-23.
4. Блазнюк В., Власенко Т. Людський капітал як фактор економічного зростання // Україна: аспекти праці. – 2003. - № 6. – С.20-24.
5. Петросян Д. Социальная справедливость в экономических отношениях: институциональные аспекты // Вопросы экономики. – 2007. - № 2. – С. 59-67.